

არაბული მუსიკის წიგნი

(რეცენზია ნ. კახიანი-ანთიძის მონოგრაფიაზე „არაბული მუსიკის წიგნი“)

მოგესხენებათ, შუა საუკუნეების აღმოსავლეთში არაბთა დიდი იმპერია ჩამოყალიბდა. სახალიფოში ყველა პირობა შეიქმნა მეცნიერების ასაყვავებლად. არაბებმა უზარმაზარი მთარგმნელობითი სამუშაო აწარმოეს, ხელოვნებისა და მეცნიერების დარგები განავითარეს. პარადოქსია, მაგრამ ისინი მოგვევლინენ ევროპელებისთვის ელინისტური კულტურის გადამცემებად.

სხვადასხვა დისციპლინებს შორის განვითარების მაღალ დონეს მიაღწია მუსიკის თეორიამაც. აღსანიშნავია, რომ შუა საუკუნეების არაბულ აღმოსავლეთში, სადაც მუსიკა არა მხოლოდ რიტუალების აუცილებელი შემადგენელი ნაწილი იყო, არამედ სამკურნალო თერაპიის საშუალებაც, IX ს-დან იქმნებოდა ნამდვილი შედეგები არაბული მუსიკის თეორიაში მაშინ, როცა ევროპაში მუსიკალური სკოლები ჯერ კიდევ არ იყო ჩამოყალიბებული. მუსიკა როგორც სამეცნიერო დარგი სასწავლო პროგრამებშიც შედიოდა. არაბულმა მუსიკალურმა სკოლამ აითვისა კლასიკური მემკვიდრეობა ბერძნული, ინდური თუ სპარსული მუსიკალური ტრადიციების სახით და განსაკუთრებულ სიმაღლეს X-XIII სს-ში მიაღწია.

ევროპელი მეცნიერები XIX ს-დან დაინტერესდნენ შუა საუკუნეების არაბული მუსიკალური ტრაქტატებით. თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ მათზე მუშაობა გარკვეულ სირთულეებთან არის დაკავშირებული და ეს ყველას არ ხელეწიფება. დიდი რუსი მეცნიერი ი. კრაჩკოვსკი აღნიშნავდა, რომ არაბისტიკის ამ დარგში სამუშაოდ აუცილებელია არა მარტო საფუძვლიანი მომზადება არაბული მუსიკის ისტორიაში, არამედ მუსიკის თეორიის და განსაკუთრებით, შუა საუკუნეების მუსიკის შესახებ არსებული ჰიპოთეზების და თეორიების კარგი ცოდნა. მეცნიერი უნდა იყოს როგორც სერიოზული მუსიკოსი, ასევე საფუძვლიანი ფილოლოგიც, ამასთანავე საჭიროა ფლობდეს შემსრულებლის ხელოვნებას.

არაბული მუსიკა ორიენტალისტიკის შედარებით ახალი დარგია. არაბულ სამყაროშიც (კერძოდ, კაიროში) ეროვნული მუსიკის სერიოზული შესწავლით 1921 წლიდან დაინტერესდნენ, კაიროს უნივერსიტეტის მუსიკათმცოდნეობის ფაკულტეტი კი 1945 წელს გაიხსნა.

1945 წელს დაარსდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტიც. იმ დროიდან მოყოლებული ქართული არაბისტიკული სკოლა ყოველთვის გამოირჩეოდა საკვლევი თემატიკის

მრავალფეროვნებით, თუმცა არაბული მუსიკის მიმართულებით აქ მხოლოდ ერთი ადამიანი მუშაობდა.

ეს გახლავთ ნინო ანთიძე-კახიანი, რომელიც უკვე ოთხი ათეული წელია, უნივერსიტეტში ასწავლის არაბულ ენას და არაერთი სასკოლო თუ საუნივერსიტეტო სახელმძღვანელოს ავტორია. ქ-ნ ნინოს აღმოაჩნდა ყველა მონაცემი, რაზეც აკად. კრახკოვსკი წერდა. არაბულის ღრმა ცოდნის გარდა ის ფლობს შესაბამის მუსიკალურ განათლებას, კარგად ერკვევა არა მარტო არაბული მუსიკის ისტორიასა და ტრადიციულ არაბულ ინსტრუმენტებში, არამედ შუა საუკუნეების მუსიკის თეორიაშიც.

ამიტომაც იყო, რომ ნინო ანთიძე-კახიანის სამეცნიერო ხელმძღვანელმა, აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტის დამაარსებელმა გიორგი წერეთელმა სწორედ მას ანდო ქართულ არაბისტიკაში ყველაზე ნაკლებად ათვისებულ სფეროში მუშაობა. ქ-ნ ნინოს მოუწია გაუკვალავი გზით სიარული და როდესაც 1974 წელს დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია თემაზე „ალ-ურმავის წიგნი მუსიკისა „ქითაბ ალ-ადვარ“, ის ამ სფეროში ნამდვილ გზამკვლევევად მოგვევლინა. ასეა დღემდე – ქართველი არაბისტების მიერ ჩატარებულ კვლევათა მრავალფეროვნების მიუხედავად, ნინო ანთიძე-კახიანის გამოკვლევა უნიკალურ ნაშრომად რჩება.

ძალიან სასიხარულოა, რომ ქ-მა ნინომ აასრულა თავისი ხელმძღვანელის ნება, გამოქვეყნებულიყო ნაშრომი. 2012 წელს მან საკუთარი ხარჯებით გამოსცა ფასდაუდებელი წიგნი, რომელიც XIII ს-ის არაბი მუსიკის თეორეტიკოსის ალ-ურმავის ტრაქტატს შეეხება. ავტორი ძვირფასი მასწავლებლების – გიორგი წერეთლისა და ალექსი ლეკიაშვილის ნათელ ხსოვნას უძღვნის წიგნს, რომლის რედაქტორი გახლავთ ფილ. მეცნ. დოქტორი აპოლონ სილაგაძე, ხოლო რეცენზენტები – ფილ. მეცნ. დოქტორი ნანა ფურცელაძე და ფილ. მეცნ. კანდიდატი მაია ანდრონიკაშვილი.

იმისთვის, რომ ნაშრომის სამეცნიერო ღირებულება წარმოვაჩინოთ, საჭიროა ორი სიტყვით არაბ ავტორთა – ალ-ქინდის (IX ს), ალ-ფარაბის (X ს), იბნ სინას (XI ს) და სხვათა ტრაქტატების მნიშვნელობას შევეხოთ. მუსიკალური კომპოზიციის, ტონების, კილოების, ინტერვალების, რიტმის და სხვა საკითხების შესახებ შექმნილი ტრაქტატების ანალიზისას ცხადი ხდება, რომ არაბები X ს-ში ევროპელებზე უკეთ ერკვეოდნენ ჰარმონიის პრინციპებში, მრავალფეროვანი რიტმის და სხვ. საკითხებში. ევროპელებმა ბევრი რამ სწორედ არაბებისგან შეითვისეს, რაც დასავლურ მუსიკათმცოდნეობაში არაბული ტერმინების უცვლელად გადმოღების ფაქტებშიც აისახა.

ნინო ანთიძე-კახიანის ნაშრომში განხილულია ალ-ურმავის ერთ-ერთი მუსიკალური თხზულება, რომელიც ტონებსა და ინტერვალთა მიმართების საკითხებს ეხება. ტრაქტატის ნუსხები დაცულია ბრიტანეთის მუზეუმში, სტამბოლის, პარიზის, კაიროსა და ბაღდადის სიძველეთსაცავებში. ალ-ურმავი, სავარაუდოდ, 1210-20 წლებში თავრიზში დაიბადა. ის იყო ცნობილი კალიგრაფი და უბადლო შემსრულებელი. შესანიშნავად უკრავდა ფართოდ გავრცელებულ აღმოსავლურ საკრავზე - *უდზე*. მან ორი ახალი საკრავი – *ნუზა* და *მულნი* თავად გამოიგონა და 130-მდე სასიმღერო მელოდია დაწერა. გარდაიცვალა 1294 წელს. ალ-ურმავი კილოს პირველ დიდ თეორეტიკოსადაა მიჩნეული. ის სისტემატისტა სკოლის მამამთავრად ითვლება. მისმა შრომებმა აღიარება მოიპოვა ევროპასა თუ აზიაში.

ნინო ანთიძე-კახიანის წიგნი (196 გვ.) შეიცავს წინასიტყვაობას, შესავალს, ორ თავს, მუსიკალურ ტერმინთა ლექსიკონს, ტაბულებს, ლიტერატურის სიას (ქართულ, რუსულ, არაბულ, ინგლისურ, გერმანულ, ფრანგულ ენებზე) და ინგლისურენოვან რეზიუმეს. ნაშრომში მოცემულია ალ-ურმავის ტრაქტატის „წიგნი მუსიკისა“ ანალიზი, არაბული ტექსტი და მისი ქართული თარგმანი, კომენტარები. აქ განხილულია არაბული მუსიკის თეორიის მნიშვნელოვანი საკითხები, ალ-ურმავის დებულებები შედარებულია სხვა თეორეტიკოსების მოსაზრებებთან, ბაღდადისა და კაიროს ნუსხების შეჯერების საფუძველზე კი დადგენილია მუსიკალური ტერმინოლოგია, დახასიათებულია სხვადასხვა ტიპის აღმოსავლური საკრავები. ავტორი ცდილობს, ამა თუ იმ საკრავს ქართულ სინამდვილეშიც მოუძებნოს პარალელი.

ნინო ანთიძე-კახიანის ნაშრომი არის ჯერჯერობით ერთადერთი „არაბული მუსიკის წიგნი“ ქართულ ენაზე. ეს გახლავთ დრმა მეცნიერული გამოკვლევა, რომელიც უდავოდ სიახლეა არაბისტიკაში და სასურველია, სხვა ენებზეც ითარგმნოს. აღმოსავლეთმცოდნეების გარდა ის მუსიკის ისტორიკოსებსა და თეორეტიკოსებს დააინტერესებს. იმედია, ახალგაზრდა არაბისტებიც გამოიჩენენ ინტერესს და ქ-ნ ნინოს საქმის უშუალო გამგრძელებელი გამოუჩნდება.

ჩემის მხრივ, მსურს შევეუერთდე ამ წიგნის გამოცემის სიხარულს, დიდი პატივისცემა გამოვხატო ქ-ნი ნინოს როგორც პიროვნების, პროფესიონალის, ადამიანის, ქალბატონის, ჩემი პირველი მასწავლებლის მიმართ, რომელიც რამდენიმე ათეული წელია უანგაროდ ემსახურება თავის საქმეს, და მადლობა მოვახსენო მას ყველაფრისთვის. ქ-ნი ნინო განსაკუთრებით უყვართ სტუდენტებს, რომლებიც დღემდე სწავლობენ მისგან თავაზიანობას, თავმდაბლობას, სიკეთეს, კეთილსინდისიერებას, წესიერებას, სათნოებას, რაც ასე ფასეულია და რაც ასე გაუფასურდა ამ ბოლო დროს. მინდა ვისურვო, რომ ყველას, მის კოლეგებსა თუ სტუდენტებს, კიდევ ძალიან დიდხანს გვქონოდეს ქ-ნ ნინოსთან ურთიერთობის სიამოვნება.